

«Ас цкъа а ца яздо сайна цагинарш...»

Автор: Administrator

11.03.2019 06:51 - Обновлено 11.03.2019 06:53

Алиев Гапуран – 70 шо

БУРЧАЕВ Хъаблим

«Ас цкъа а ца яздо сайна цагинарш...»

(Эссе)

Алиев Гапур... Ткъех шо хьалха цхьа тийна-тапъаьлла ша нохчийн поэзе ма-варра, иштта тийна-таьйна, хинц-хинцца вайна юкъара бакъдуйнене длаваханчу оцу поэтан васт а, цо шел тлаьхьа дитина дош а шайна тле тидам бохуйтуш, шайх лаьцна ойланаш йойтуш, хаттарш хлиттош, жьопаш лъехуш хир ду цхьа хан яьлча а. Иштта хирг хиларх шеко яц вайн. Гапура лаламат дукха аьлла шен заманах, шен дуьненах, шен махках, вайх а лаьцна, цундела цуьнан синлехамех, сатийсамех кхетар, царна тлаьхьакхиар ду-кх хинца вайна дисинарг. Гапур нохчийн исбаьхьаллин меттан говзанча, дика поэт воллушехь, цуьнан цле а, байташ а цуьнан юй хууш евзаш яцара Нохчийчоьхь, кхечу поэтийн стихаш санна. Ткъа муьлхха а хьекъалча, адамийн тидам шена тлеберзош, уьш тлебоьхуш, царна глodes, церан синхаамаш а, деган ницкъаш а карзахбохуш ма-хуьлу, цуьнан шайн дуьхьа вагаран, син ницкъан серлоне кхача лааран шовкъехь. Ткъа иштта хлунда ца нисло гуттар а? Алиев Гапурах шех аьлча, цуьнан заманхой – вай ду-те цунна бехке я цо оццул дукха, даггара лазамца шен иллешций, байташций хестийначу Нохчийчу хлокху тлаьхьарчу ткъа шарахь хьаьвзинчу бохамийн дарц ду-те? Я Алиев Гапуран шен бехк бу-те и, цхьаболчу яздархошна санна, шена цле ян ца хууш хиллачу, шен исбаьхьа байташ меттиг болчоьхь я боцчоьхь а длакхайкхо, нахалаяха корматалла ца хилла волчу? Хаац... Амма, вайна лууш а, ца лууш а, Гапуран шен а, цуьнан говзарийн а мах замано хадор бу, шо-шаре мел долу замано и тле а члагидийр ду. Цуьнан говзарийн, дахаран некъан къайленна тлаьхьакхиа, уьш довза, талла глертар ю вайн дуккха а тлаьхьенаш. И баккъал а воккха поэт шен заманахь вевзаш а, вьошуш а хлунда ца хилла а къастор ду, аьтто болчара шайн киншкеш арахьоьцучу заманахь Гапурна шен гулар зорбатоьхна ган доьгна цахиларан бахьана а девзар ду.

Суна дуьхьара Алиев Гапуран байташ евзира, аьлча а, цо ша длаолуш иллеш хезира 1996-чу шарахь. Лаламат чолхе, кхераме мур бара и Нохчийчоьхь. Кхузахь «конституционни къепе» яра хлетяхь длахлоттош, маьршачу бахархошний, маьршачу ярташний, глаланашний а тле хлюь-молха дассош. Цкъа арен тлера лома хьалабовдуш, тлаккха юха арен тлехь кхерамаза меттиг лъехуш, бларзделла хьийзара вайн декъаза халкъ. Мискачу бахархошна кхетара сьхатухург а, длатухург а. Шу оьрсашкахьа девлла бохуш, хьийзабора федеральни эскарша длалецначу ярташкара бахархой тлемалоша. Шу тлемалойн агло лоцуш, царна къайлах глodes ду бохуш, хьийзабора юха а уьш оьрсийн эскархоша. лаьхча – барзо боь ша, ца лаьхча – луьно боь ша баьхначу лахаран хьоле хлиттийнера шина а аглорчара бехк-гуьнахь доцу маьрша адамаш.

«Ас цкъа а ца яздо сайна цагинарш...»

Автор: Administrator

11.03.2019 06:51 - Обновлено 11.03.2019 06:53

Алиев Гапуран иллеш оцу муьрехь орцанан аз дара вайна массарна, Нана-Нохчийчоьнна а. Харцо, гелло, ницкъбар дара хIетахь вайн махкахь букар бохь боьглуш. Талош дара вайн латта, бIаьрзечу къизалло хьередина хьийзара адамаш. Цхьана а кепара чаккхе ца гора оцу баланех хьалхадовла. Ванах, хIара дан а хIун ду-те? ГIенах я самах а ишттаниг хир ду аьлла, хьанна моьттура? Я моьттича а, хир ду аьлча а, мила тешар вара?

Йохийна хьан ярташ, ягийна гIаланаш,

Сийсазбо мехкарий, хIаллакбо хьан кIентий.

Дакъаза ма яла, сан хьоме Нохчийчоь,

Маццалца хьийзар-техь хьан керта мостагий?! –

Гапуран-илланчин тийно-гIоргла аз хезара нохчийн ерриге а ярташкахь, шахьаршкахь. ХIора денна южалло каетташ дIахьочу нохчийн кIентех, мехкарех, кегийчу берех дог Iийжаш, царна орца кхойкху иллеш дара уьш, рогIера шен балахьегарх Нохчийчоь юха а доьналлица чекхъериг хиларх вайн дегнаш чу тешам а бижош:

Къоркхокхий декар ду цу нохчийн хьаннашкахь,

Ламанан бахъашкахъ лечарчий ловзур ду.

Дависа хъан дела, сан хьоме Нохчийчовъ,

Мостагъех цланъелла хьо хъанна гур ю-те?!

Хинйолчу парглатонах нохчийн халкъо мел беза мах бала дезар ду шера гуш хиллера Гапурна. Иттана, бленна, эзарна вайн махкахой длабаьхъира вайна юкъара оцу ирчачу шина тамо, ткъа догъамаш, синош заьлап динарш мел дукха бисина баха а. «Маржа я, заманаш», «Сийна хьоза», «Езаш ца хилла хьо...», «Ма сиха...», «Йо!-тлемало», «Негалт», «Ворх! са», «Ас цкъа а ца яздо сайна цагинарш...» «Ма елха, нана», кхийолу а стихаш хьалхарчу тлеман шерашкахъ язйна, царах цхьаерш иллин мукъамашкахъ Гапура а, кхечара а длаьлла ю.

Халкъо сатийсамца, боккхачу тешамца, дегайовхонца тлеьцура уьш хлетяхъ, хлунда аьлча тлеман гелаллин хьолехъ бохкучийн синхаамашна жоп луш уьш хиларна. Бакъдерг аьлча, хлетяхъ тамна дуйхьал, Алиев Гапура санна, майра, сацамболуш дош олуш, и длакхайкхош кхин цхьа а вацара. «Цле яьлла Нохчийчовъ йогуш, орцане мохъ беттар» хилла дека Гапуран иллеш халкъана гергара, оцу халачу муьрехъ члогла оьшуш а дара, хлунда аьлча:

Иллеш дац, иллеш дац ас бохурш –

Иадийна цлогла деттар ду.

Пондаран мерзаш дац декарш –

Декашдерш синпхенаш ду,

– бохуш, хезаш долу Гапуран таьна-гIорга аз дан а дара вайх хIораннан а синпхенаш дулуш, уьш декош. Цуьнан иллеш, цо ша ма-аллара, «Гаддайна узарш», «къоман бяьрхиш», «мостагна герз деттар», «орцане мохь беттар», «киллой сийсазбар», «къонахий хестабар» хилла ца Iара, уьш халкъ лийриг цахилар, Даймахке шен доза доцу безам гайтар а дара:

Иллеш дац, иллеш дац ас бохурш –

Толамна тоьшалдар ду,

Нохчийчохь, хьо сайна езар

Адамашка кхайкхадар ду.

И хIетахь дара, хьалхарчу тIеман а, и чекхбаьллачул тIаьхьа а даьхкинчу шерашкахь. Со а вара Алиев Гапуран иллеш дезаделлачех, оцу илланчин похIма къобалдечех. Суна иза

цкъа а гина вацара, амма вевзаш вара халкъан илланча санна, тламо синхаамаш карзахбаьхна, харцонна дуьхьалхлотта доьналла кхаьчна къонах санна. Наг-наггахь Гапуран хьалхалера иллеш хазар бен, кхин цо яздина керланаш ца девзара суна. Цуьнан тийна-глайганечу мукъамаша сан иэсехь карлабохура длабаханчу тламо гуттаренна а битина дагалецамаш, цу бохамо эхарта длабаьхьна я заьлапбина гергарнаш, доттагий, бевзарш а. Ткъа машаре ю боху хан а яцара маьрша. Хезаш, схьагушдерг нохчийн керла баьччанаш вовшашца цатарбалар, уьш вовшех цабашар, цара мискачу халкъехь латтош йолу гелло-харцо яра. Тлеман бала шен белшаш тлехь лайна миска халкъ гуш я хезаш аддам а вацара, ницкъ шайгахь мел берш, цлубдарш санна, хинца а тлеман тохарийн чевнаш длаерзазчу Нана-Нохчийчохьнах шайна йолург схьаяккха, цуьнан ций мийла тлелетта бохкура.

Тлаккха юха а Делан оьглазло хилира. Хьалхарчул а къиза, бохаме хилла хьаьвзира тлеман шолгла гуо. Юха а Ленира бехкбоцчийн ций, лавттаца длашарйира ярташ, глаланаш.

Со хлетахь Шелковски клоштар Чарвленнехь вехаш вара, тламо хлусамаш йохийна, 1997-чу шарахь длавахана, меттигерчу школехь хьехархочун болх беш. 2003-чу шеран гурахь Соьлжа-Глала веана волуш, сайн накъостий-яздархой ган лиъна, «Орга» журнале веара со. «Вайнах» а, «Стелалад» а журналаш а хиллера цунна лулахь, Толаман проспектехь (хинца – Путинан). Хлетахь «Вайнах» журналехь болх беш волчу Ибрагимов Льюмин (Канташ) кабинет чохь гира суна иза дуьххьара, бакъду, хлетахь суна ца хьара иза ас лоруш волу илланча Гапур вуйла. Сирла-цлена юьхь-сибат долуш, еха къоьжа месаш, лекха, товш деглахь стаг вара, Льюмас: «Хлара Алиев Гапур ву», – аьлла, суна вовзийтинарг. Эсала хьажар, догцлена велакъажар долу иза даго дуьххьара гичхьана дуьйна тлеоьцуш болчу нахах вара. Жимма къамелаш а дина, дласакъаьстира тхо. Тлаккха «Орга» журналехь цуьнан коьрта редакторца Минкайлов Эльбрусца бартхилира сан тледоглчу керлачу шарахь дуьйна ас кхузахь отделан редакторан болх длаболш.

2004-чу шеран юьххьехь со «Органе» схьавеьча, кест-кестта вовшийн гар хуьлура журналийн белхахойн. Цига кхочура поэт Талхадов Хьамзат а. Иза сан ненан шичин клант а хиллера, Гюьрдалара схьавалар а долуш. Мичара, хьенан ву аьлла, тхойшиннан къамел тасаделча, гергарлонан уьйраш а карийна, тлекаре члагъелира сан Хьамзатца. Ша лаламат дика поэт а хиллера иза, хинццалц зорбане ца волуш ларна, башха вевзаш а воцуш. Суна йоьшура цо шен байташ. Цкъа тхойшиь «Орга» журналехь волуш, «Алиев Гапуран стихаш муха хета хьуна?» – аьлла, хьаттира цо соьга. Ас, цуьнан стихаш сайна ца евза, элира. «Муха-ца евза? – цецваьлла, суна тлевоглавелира Хьамзат. – Хаза а ца хезна хьуна уьш?» Ца хезна аьлла, мукларло дира ас. «Дика ду, ас йовзуйтур ю хьуна уьш-м», – элира Хьамзата. Цул тлаьхьа клеzzиг хан яьлча, «Органан» 1999-чу шеран жима номер йохьуш веара иза: «Хюрш ю хьуна Гапуран стихаш. Еша а еший, тлаккха хьайна хлорш муха хийтира алахьа соьга». Оцу дийнахь, кхин цхьа глуплакх хьалха а даьлла, и

стихаш еша ца ларийра со.

Шолгачу дийнахь делкъеян дагахь со редацера араваьлча, некъаца йинчу аьчкан кертана юххехь гуттар санна лаьтташ Гапур гира суна. Ас сайца кафе чу кхайкхире иза. Хлума а кхоллуш, цъацца къамелаш деш тхойша лаш, ас дейцира цунна Хьамзатца сайн хилла къамел. Вела а велла, «Сан стихаш-м кладбоцург дара, иза ша мел дика поэт ву хабий хьуна?» – аьлла, хайттира Гапура. «Дера хаьа, цо суна уьш еша а ешна, – жоп делира ас. – Къаьсттина дика йоьшу цо «Рожа» це ерг». «Хлун Рожа? – цецвелира Гапур. – Иштта стих а ю цуьнан?» «Ю дера-кх. Хьуна ца ешна цо и? Цъаьжимма дагахь а хаьа суна цуьнан моьланаш, ладогал», – аьлла, еша волавелира со:

Рожа, шан хажа Рожа,

Ежа хьо шуна шайн шил дукха...

Кафе чохь мел верг цецваьлла тхойшинга схьа а хьожуш, члогла велар иккхире Гапуре. Кхин дош ца алалуш, дукха веларна, баьргех хиш оьхура цуьнан. Цунна хазделларг ас, Хьамзата ма-аллара дешнаш а олуш, ешар дара: метта буьххьехь олура цо цъаьдолу аьзнаш, цу тле а цо шена лерина и стихотворени язйна йол Рожа а тхойшинна евзаш яра.

Редакце тхойша юхавоглучу новкъахь а воьлуш схьавеара Гапур: «Декъаза ду-кха хьуна и шиь хинца дуьйна. Ас глэд-амал доьур ду церан, и байт йоьшуш», – элира цо, тхойша дласакъаьсташ.

Талхадовс сайга делла журнал деша охьахира со чу ма-вахханехь. «Къонахийн зама» це йолчу стихотвореница дайолалуш яра Алиев Гапуран байташ. Со цецвелира, суна

«Ас цкъа а ца яздо сайна цагинарш...»

Автор: Administrator

11.03.2019 06:51 - Обновлено 11.03.2019 06:53

хууш дара и моголанаш яздинарг илланча Гапур вуйла, хлѣтахъ дуьххъара уьш иллин мукъаме а дерзийна, лаламат говза а, дика а длаэлира йишлакхархочо Рамзаева Бирланта, массарна дукхадезаделла а дара и:

... Майралло дахчийна, къоман барт члагIбина,

Нохчийн сий айинчу хъайн денон дуьхъа,

Тхо сийсаздовларах лардала ламмалца,

Собарде, сих ма ло, къонахийн зама.

Цунна тIаьхъайогIурш а йийшира ас. Шеко яцара, церан автор а и илли даьккхинарг хиларх: яздаран хатI а, меттан башхаллаш а цхъаьнайогIура оцу байтийн. Со сихха «Вайнахе» вахара.

Гентан букъа тIе а тевжина, куйган плелгашца стоьла тIехъ вотанан мукъам тIаьхъара а балош, йиш локхуш Iаш вара Гапур:

...Рожа, шан хажа Рожа,

Ежа хьо шуна шайн шил дукха...

– Ма клордийна, хъех-мерах чекхъяккхина-кх ахь суна и эшар. И а йитий, хъайна хаахь, кхиниг лакхахъа, – бохуш, дехарш деш, шен стоъла тѳера кехаташ кегош, елакъежаш лаш Роза а яра.

Со чохъа ма-веллинехь, клажвахана велахлѳоттира Гапур. Ткъа ас, со ца кхетачуха, цхъажимма ханна ураме вала вайша аьлла, аракхайкхира Гапур.

– Гапур, – хьаттира ас цуьнга, – тѳеман заманахь иллеш олуш хилла Гапур вевзий хъуна?

– Ой, дера вевза, шен цѳоканций а-м. Тлаккха...? – аьлла, вела а къиэжаш, дѳахлѳоттира иза.

– Иза хлинца мичахь ву? – юха а хаттар дѳира ас.

– Мичахь хир вара иза? Шен цѳахь лаш ву-кх. Хлун дора ахь цунах? Иза-м вайна бир-минот ялале схъакарор ву, нагахь хъуна эшахь.

Тлаккха сан шеко кхин тѳе а чѳагъелира:

– Хѳета, билггал хъо ву-кх и илланча Гапур, – элира ас.

– Ой, ву дера-кх! Тѳера вац, ткъа, со цунах? – забаре хьаттира Гапура...

Хѳетахь дуйна виллина цхъаьна хуьлура тхойшиъ. Белхан хенахь сарралц масийттазза вовшийн гойла хуьлура, цхъаьна охъа а хевшина, къамелаш деш лан хан а хуьлура. Цо

шен стихаш гойтура суна, царах лаьчна хетарг алахъара олий. Бакъду, ша яздина дешнаш я мога атта хуьйцуьр болуш вацара.

– Хаац суна-м, хьо бакълуйш хила а ма тарло. Делахъ а, хлара язъечу хенахъ иштта ойла хилла-кх сан. Ткъа хлетохъ соьгахъ хилла хьал юха хир а ма дац, – олура цо, суна хьалха бехказвуйлуш санна.

Тпавъхо иза къера вара ша шен цхьайолчу стихаш тлехъ мелла а кхачамбацарш дитина хиларна.

– Дала мукъалахъ, ала хлума доцуш рифмаш а, дешнаш а нисдина, дика тойийр ю ас уьш, Дала могошалла лахъ, – олура Гапура.

Шен поэзи хьахийча: – Давалахъа, хьенех, уьш-м даккхий хлуманаш дацара - ас яздинарш-м. Дависа, Гадаев Мохъмад-Салахъан «Даймахке сатийсар», «Цлен берд» я «Йоьжна дарта» санна йолу цхьа хлума язлахъара, – олий, шен сатийсам бовзуйтура.

Амма шерра гуш хуьлура шен поьзех лаьчна хеташдерг алар, цуьнан дика я ледара аглонаш йийцареяр цунна тамбеш хилар. Беран санна, сирла-цленачу велакъежарца ладоьгура Гапура шен говзарех лаьчна дечу къамеле, «ма дика ду-кх хьуна и иштта хеташ» юкъа-кара а олуш.

Цуьнан дукххайолу стихаш 1995-1999-чу шерийн муьрехъ язйина ю, ма-дарра аьлча, уггаре а диканиш. И иштта муха нисделира аьлла, ас шега хаьттича:

– Гой хьуна, – элира цо, – со баккъал а тешна ма вара нохчашна маршо хирг хиларх. Со саннарш дуккха а ма бара. Амма дуьххьарлера тлом чекхбаьлча дуьйна сан шеконаш кхоллаелира вайна хьалхабевлла лелачарех, нохчийн гиллакхашций, амалшций ца доглуш мел дерг цаьргахъ ган доьлча. Ма-дарра аьлча, вайна тлом чубохуьш баьхкинарш а, кхузахъ царна дуьхьалоян еза бохуш, кхайкхамаш бинарш а цхьабарт болуш хиллий-те олий, ойла йогура коьрте кест-кестта. Суна къа а, кхоам а хета хьалхарчу тламехъ хлаллакбинчу вайн къоначех, иштта массарех а. Шайн синошца, доглмашца, ойланашца

«Ас цкъа а ца яздо сайна цагинарш...»

Автор: Administrator

11.03.2019 06:51 - Обновлено 11.03.2019 06:53

Цѐна кегийрхой ма бара сила доккхачу эскарна дуьхьал леттарш, баккъал а вайн маршоне сатесна белларш. Вайн баьччанаша хлун дира?.. Тлом дла ма-бирззи, даржашший, гланташший, бахамашший къийса хлитти-кх мецалгаш. Царна дага а ца богура тламо хлаллакбинарш, бохийна, талийна мохк, цѐ-кIур боцуш бисинарш. ХIетахь Iедалехь бу бохучарна юкъахь сан накъостий, доттагий бу бохурш а ма бара. Тлаккха сан царца къовсамаш хила буьйлира, тIаьххъара а - дIасакъастар а. ХIетахь Нохчийчохь хIоьттинчу ирчачу суьрто садуура сан. Айса тлом болуш баьхначу илlex а догделира. Амма ца яздеш ца Iалора. Иштта хIетахь сайна гучух, сайна хетачух лаяцна язйина ю-кх сан дукхахъерш. Дош алаза Iан а ца велла язйинарш. Гуттар а сайн оьглазло кIарг ца ялийта, юкъакара безамах я кхечунах лаяцна а язъеш...

Чекхбаьлла, чекхбаьлла, буьрса тлом чекхбаьлла,

ДIатийна герз деттар, къам паргIатдаьлла.

Ткъа сан дог, тем байна, хьо хIунда деттало?

ХIун гина? ХIун хилла? Стенах шекдаьлла?..

***

...Да велла диса шу, сан иллеш,

Да велла диса шу.

«Ас цкъа а ца яздо сайна цагинарш...»

Автор: Administrator

11.03.2019 06:51 - Обновлено 11.03.2019 06:53

Шу дохуш ас йина ойланаш,

Аш дагна мел бина лазамаш...

...Да велла диса шу, сан иллеш,

Давелла диса.

Да велча, мохъ тоххий делхалаш,

Кхин цкъа а ца декаш, совцалаш!..

***

Сан иллеш, чекхъели шун зама.

Сан зама, чекхъели хьо...

Чекхъели къонахийн зама,

Тейоглу кхечеран хан...

Лакхахь далийначу байтийн моголанашкахь, иштта Гапуран кхийолчу стихашкахь а шера гуш ду вай юьйцучу заманахь цуьнан са а, дог-ойла а мича хьолехь хилла. Шен амалца Гапур харцонан, ямартлонан голоцур долуш вацара. Цунна уьш хийра, къилахь дара. Стеган доьналла, собар, тешаме дош дара Гапура коьрта лььрург. Ткъа кхидерш эрна хлуманаш хиларх шен цийх доьлла дара цунна.

Хийла хан яьхьира оха Гапуран хлусамехь, цуьнан комаьршачу хлусамнанас Мархас хьалха шун а хлиттош. Мархас олура соьга:

– Дуйлийша Гапур волчу, цунна мел дукхадеза шу! Гуттар а хьой, Хьамзаттий, Мовсаррий хьехош, сагатдо цо шуна мукъачу деношкахь.

Сой, нохчийн драмтеатран актер Атаев Мовсаррий кест-кестта вььдура цаьрга Бухлан-юьрта (Черноречье). Цига воьгура Гапуран юьртахо, гергара стаг, берахьлера дуйна доттагI волу филармонин артист Асхабов Абдул-Хьаьлим а. Таккха тхо таьххьалц Iара, Гапурий, Абдул-Хьаьлимий дечиг-пондар тIехь иллеш олуш, литература а, искусство а хьехош. Цигахь тхox сьхакхетара Гапуран шича Султан а, лулахо Лом-Iела а.

Со Червленнехь вехаш волуш тхььга хьошалгIа боьгура уьш. ХIетахь сих-сиха сан хлусамехь хуьлура Гапур, Гамаев Ваха, Талхадов Хьамзат, Джанаралиев Имран, Минкайлов Эльбрус, Сентябрьриев Эми, Джамбеков ШаIрани, Устарханов Iалви, кхин а. Тхан доьзална, сан къеначу нанна а, доккха самукъа хуьлура уьш баьхкича. УьйтIарчу тхов кIел охьа а ховший, сакъьорьуш Iара тхо. Лулахой а сьхагуллора. Цигахь охьа а ховший, Гапуран а, Абдул-Хьаьлиман а иллешка ладоьгIуш Iара уьш, тхо садаIа, дIадийша чудаххалц. Цундела и хьеший юха а бахкаре сатесна хуьлура Червленнера

бахархой. Гапур веъча, шайна хаийта олура цара тхоъга.

Шен уьйрийн гуонера цхъаъ кхелхича, и чога холчадолура Гапурна. Цундела хилла хир вар-кха иза таъхь-таъхъа дог дуткъалуш, тхуна массарна а чу са диллина, дашца хилла а, массеран догъэца герташ. Хала лайра цо шен уггаре юххерчу доттагех цхъаъ – Талхадов Хьамзат – кхалхар. Гапуран хлусамнанас Мархас дуйцура: «Дийнна кира даьккхира цо гуттар а иза хьехош». Хlетахь язйира цо шен уггаре дикачех цхъаъ йолу I52-га сонет:

Доттагий, доттагий, шун гуо бу херлуш,

Шайх дагахьбалламаш суна буьтуш.

Юдикаяр а дац. Ляьтточохь оьгуш,

Со таъхъахьобжжучохь латта вьуту.

Сингаттам базбелла, барзвелла висча,

Комаьрша куьг кховдо шу ца хуьлу.

Вай вовше дийцинчу хабаршлахь тилла,

Со дай-схай хьожжучохь де тлехтуьлу.

Доттагий – ас йинчу ойланийн тешаш,

Сингаттам тлаьхь-тлаьхьа аш базбина.

Генара гушйолчу серлонех лепаш,

Шух дагалецамаш суна бисна.

Юдикаяр доцуш, цлеххьана оьгуш,

Хлун члир ю, клентий, аш соьгара оьцург?..

– Вайшимма Хьамзатан прозин а, поэзин а гуларш кечъян еза, – элира соьга Гапура. – Уьш арахеца гюдан стаг воцуш ма вара иза, шен киншка зорботоьхна ган а лууш. Хлнца вайшимма тле ца лацахь, и кхочушдийр долуш аддам а вац-кх. Бакъду, уьш арахеца таронаш йолуш вайшиъ а вац, делахь а, хьанна хаьа, киншкаш кийчча хилча, цхьаъ вала

а ма мега и гуллакх кхочушдан. И болх биэ вайша? Цунна дуьхьал эвххьаза гур вар-кха тлаккха...

Со тлетайра Гапура. Цул хьалха, Хьамзат кхалхале, тхойшинга дийцинера Гапура, шен йишина компенсаци ду лур долуш, цо киншка арахеца ахча лур ду аьлла шена бохуш. Амма и компенсаци далар а хьеделира. Тлаккха 2010-чу шарахь Гапура нохчийн меттан денна лерина цхьа бӀе эзар сом преми елира. Цунна ма-луьу киншка арахеца клезиг дара и. Цо и ахча йохк-эцарна юкьадиллира, амма бизнесехь а ма веза цунна охӀла стаг, кхин башха пайда тӀе ца болуш лаьттира и гуллакх а.

Цкъа дуьххьара Талхадовн стихаш кечйира охашимма, бакъду, уьш а ерриге схьагулъян ца кхийира. Царал тӀаьхьа цуьнан проза вовшахтоха дагахь а вара.

– Цкъа хьалха Хьамзатниш зорбатухийла хир дацара-те, – сатуьйсуре Гапура. – Цул тӀаьхьа бен сайниш я хьайниш арахеца бакъо яц аьлла хета суна вайшиннан, – олура цо, тлаккха, со зуьйш санна, соьга леррина хьажа а хьожий, тлетухура: – Реза ма ву хьо, схьагарехь. Вуьшта, кхин цхьаъ ду хьуна. Хьанна хаьа, сох хӀун хуьлу а, тлаккха шолгӀа дукъ а хьан коча догӀур дуйла хаалахь, – велалора.

Суна ца товра Гапура цу кепара забарш яр. Цу тӀе а, дукха шера гуш дара иза могошалла тӀетӀа оьшуш хилар. ШолгӀа тӀом болуш юххехь иккхинчу йоккхачу тоьпан снарядан гаьргаш яра цуьнан дегӀах йохкуш, схьаяха а ца баьхьна, лобраша йитина. ЦӀеххьана йовхарш тӀейогий, юьхь цӀийлой, хьацар кхетий, иза гатвелла хьаьвзича, холчахӀуттура со а, цунна дан гӀо доцуш. Шех доглазарца долу сан хьажар а лоций, цхьа бер санна бежкала а вьодий, олура цо:

– Хаа-ц суна-м, кхоллал кхуллуш хилча, хӀара вайн догӀмийн чархаш аьчках кхолла езаш ма-хиллера...

Тлаккха, Хьамзатан киншка вовшахтоьхна ваьлча, Гапуран ерриге говзарш кечъеш къахьийгира охашимма.

Вевзашволчу яздархочо, нохчийн литературин фонд схъайиллина, вайн яздархойн говзарш араховьцуш волчу Мусаев Іалавдис Москва вигира Гапур. Иза цига мел хала вахара, Іалавдина санна, суна а хаба.

– Со муха глур ву хІинца юха а цунна бале вала? Иза-м шен гІуллакх деш, кхин а дуккха а нехан гІуллакхаш айбина лелаш стаг вай. Иэхъ ма хета суна цунах. – бохура цо.

Амма, Іалавди къар а ца велла, Москва вахара Гапур, цунна дарбанаш а леладайтира. Хаъал могошалла тоелла цІавеара Гапур хІетахъ. Цу тІе а Гапурна чІогІа оьшуш йолу компьютер а еллера Іалавдис цунна. ШозлагІа а цига больнице ваха везаш вара иза.

– Іалавдис юха а дІакхойкху со. Ма ца лабар-кха суна юха а сайх цунна бала бан, – олура Гапура.

Цига гІуо бохуш, шега деш долу дехарш, цхъацца бахъанаш лехъош, дуьтура цо.

– Хъан иллеш - хъалхалернаш а, керланаш а - дІаязде вай, Гапур, – кест-кестта олура ас цуьнга. – Ахъ ма-аллара уьш кхечо дІаэр ма дац.

Цкъа цхъажимма могошалла а тойина, тІаккха цхъаъ дер вай, олий, дуьтура цо иза а.

Гапур дуьнен тІе ваьлларг январан шолгІа де дара. Оцу дийнахъ шен уггаре юххера накъостий ша волчу дІакхойкхуш ламаст кховьлинера цо пхи-ялх шо хъалха.

Оцу дийнахъ І2 сахът долуш цигахъ дІагуллора тхо : Жанадди коьртехъ волуш эвтархой, Талхадов Хъамзат, Гамаев Ваха, Давлетгириев Іабдулла, Сентябриев Эми, Атаев Мовсар, Гайтукаев Юсуп, Ширвани, Іабдул-Хъаьлим, со а гуттар хуьлура цигахъ. ТІаккха хъалхий-тІаьхий Ваха а, Хъамзат а дІакхелхича, гуттар а чІагІделира тхан иштта цхъаьнакхетарш.

– Гой шуна, уьш длабаха, вай а глур ду. Цундела, ваьш дийна долчуьра, вовшех марзо эца ма еза вай хлокху дуьсу долчу дуьненахь, – олура Гапура.

Тлаккха, иллеш олуш, стихаш а йоьшуш, цхьацца забарш а еш, самукъадоккхура тхешан. Тхох цхьаъ цига ца воглуш висча, члогла дегабаам бора Гапура.

2010-чу шарахь, 2-чу январехь цхьанхьа генна ваханчуьра сарахь цла кхьчна, кладвелла со лаш волуш, Гапура соьга телефон туьйхира. Ас сайгара хьал дладийцича:

– Кладвелла боху ахь хьо? – хаьттира Гапура, цуьнан озехь беран санна дегабаам къаьстара. – Со-м Ийр вацара хьуна, хьан метта со хилча..., – кхин хлумма а ца элира.

Арахь ларжъелла хан яра со новкъаволуш. Со воглу я ца воглу ас Гапуре ала а ца элира. Со, глала дла а кхьчна, шен хлусаман неларх чохъаволуш шена гича, дуьхьал а хьаьдда, со къевлина мара а воьллина:

– Суна хаа ма хьара, хьо, Маймина а дайна, суйнах схьабаьлла суй буйла! – элира цо.

Амма оцу цхьаьнакхетарех уггар а члогла иэсехь члагделла дисна суна 2011-чу шеран 2-гла январь.

Гуттар а санна, Гапуран хлусамехь гулделира тхо хлетяхь а. Хлусамнанас Мархас хлоразза а санна комаьрша кечдинчу шуьнехь тхо лачу хенахь хлусамда хинццалц цкъа а ца хиллачу кепара самукъане, векхавелла хиларан тидам хилира сан (массара а тидаме эцна хиллера и).

Ша кладвелла, шега садаийта ца олуш, дуккха иллеш элира цо тхуна. Хлокхул хьалха даима буса 7-8 сахьт долуш длабухуш хилла хьеший 10 сахьт даллалц дла ца бахийтира

«Ас цкъа а ца яздо сайна цагинарш...»

Автор: Administrator

11.03.2019 06:51 - Обновлено 11.03.2019 06:53

Гапура. Ткъа со гуттар а иза волчохъ буйса йоккхуш соцура. Оцу буса сой, Гапуран юртахо, поэт Турпалханов Вахий, Абдул-Хъаьлимий висира тлаьххьалц сакъьоруш.

– Тховса санна самукъане цкъа а ца гина-кх хлара суна, – элира соьга Мархас. – Дела реза хуьлда шуна, кхуза а даьхкина, цуьнан дог-ойла иштта айарна.

Шолгачу дийнахъ Абдул-Хъаьлим филармоне вахара, Марха а шен балха дlаяхара. Тхо кхоъ висира чохъ. Дог даста сихвелча санна, дуьйцура Гапура тхойшинна шен халачу бераллех лаьцна, тlаккха къоначу хенахъ СССР мел ю ша гездина некъаш, юха вайн драмтеатрехъ а, кхечанхъа а ша бинчу балхах лаьцна.

Йоlана Фатимина лерина стихотворени а ю Гапуран «Йолахъа, Бlоба» цlе йолуш, цуьнца lаламат мерза юкъаметтигаш яра цуьнан.

Хъайн бакхий бlаьргаш ца къерзош,

Фатима кхеро ца гlерташ,

Тхо долчу йолахъа, Бlоба,

Хаз-хазчех туьйранаш дохъуш.

«Ас цкъа а ца яздо сайна цагинарш...»

Автор: Administrator

11.03.2019 06:51 - Обновлено 11.03.2019 06:53

Цахиндерг хиндолчух дуйцуш,

ВорхI ломал дехьенаш хестош,

Туйранаш дийцахьа, Бюба,

Наг-наггахь Фатима хьостуш...

...Йицъяйта хIара ирча зама,

Йигийта туйранийн махка,

Фатима кхойкху хьовь, Бюба,

Хаз-хазчех туйранаш дийца.

Шел тIаьхьа Фатимас хIун лелор ду-те боху шен ойланаш а йостура цо тIаьххьарчу хенахь. Шен квартира цунна дIаелира цо, ткъа ша нехан хIусамехь вехаш вара.

Со, цIенош дIахIитто гIерташ, ка-мIараш етташ вуй хиъча: – Дала мукъалахь, хьо хьайн

«Ас цкъа а ца яздо сайна цагинарш...»

Автор: Administrator

11.03.2019 06:51 - Обновлено 11.03.2019 06:53

хIусамаш чу воккхуш, сайн вешин санна, гIо лоцур долуш ву-кх со, – элира цо.

Иштта вар-кха Гапур, хIоранна а орцахвала кийча, массарех доглозуш. Поэт а вара, бакъволу поэт, цхъа а шеко йоцуш. Духхъарлера байташ ша 1994-чу шеран 28-чу ноябрехъ, шен доттагIчун, вевзашволчу режиссеран Гузуев Хьюьсейнан тезетара цIавеъча, язйира ша бохуш, дуйцура Гапура. Цул хъалха а цхъацца забаре иллеш-м яздинера ша, амма Хьюьсейн кхалхаро цхъа кIорггера дагахъбаллам битира шена, бохура цо.

Елхалахъ, елхалахъ, елхалахъ, езар,

Ас хъайга дийцинарш дага а лаций.

Хъайн дагна Iийжамаш сох бисна алий,

Елхалахъ, мохъ тоххий, нахала ялий...

...Хиллачех, хиндолчух елхалахъ езар,

Сох диснарш дерриге дагар а дай.

Со ала цакхиънарг диканна алий,

Елхалахь, мохь тоххий, нахала ялий...

Соьлжа-гIали чу 26-чу ноябрехь дуьххьара танкаш яьхкина, тIом хиллачохь вийнера Гапуран доттагI. И вайн халкъан рогIерчу ирчачу бохаман юьхь яра. Цул тIаьхьа хьийза юьйлира Нохчийчохь тIеман кахьар.

Заманаш, заманаш, маржа-яI, заманаш,

Шу йицъеш, кхин бахка хир буй-те баланаш?

Баккъал а бакъдолуш гуш дуй-те мел гушдерш,

Я гIан ду хIиттош дерг шен буьрса гIаларташ?...

«Тахнено Iадийначу мискачу нохчашна» кханенаш хIун дохьуш йогIур ю-те бохучу хаттарша кхоьллира цул тIаьхьа язйинарш. Гапура ша ма-яздарра, иза ца кхеташ йогIу заманаш, бакъду бохуш кхайкхош дерш а ду иза шайх ца тешаш, «Iаьржа Iаржо махкахь яржош, гондахь хьийза ардангаш» а.

«Ас цкъа а ца яздо сайна цагинарш...»

Автор: Administrator

11.03.2019 06:51 - Обновлено 11.03.2019 06:53

Оцу масех шарахь Гапура язйна стихотворенеш а, сонеташ а вайн махка боьссинчу баланех, гайганех лаьцна ю. Уьш дерриге сих а, дагах а чехдуйлуш, цо язйна байташ шайн ешархо бизндацараллехь вуьтуш яц.

Гапур, шен дешан жьопалла хууш, цунна тIе тидам чIогIа бохуйтуш вара. И иштта ца хиллехь, ешархочун даг чу дуйшуш, лаккхара поэзи шайна чохь йолуш моганаш цуьнан хир а дацара. Цунна масална дало догIу «Дененан туйранаш» цIе йолчу стихотворенин дакъош:

Зил тоьхна, сан вахар нисдина,

Цхьа аз ду сан лерехь декаш.

Гум-Азехь денанас бийцинчу

Даймахках ойла ю хьерчаш:

«Сан жимниг, дIо генахь ДегIаста

Ю хьуна вайга цIа кхойкхуш.

Со кхузахь юьсур ю гамаршца,

Сан дуьхъа вахалахъ», – бохуш...

Денанас дуьйцу клантана генарчу Нохчийчоьнах, цигарчу стигланах, шовданех, хьаннех лаьцна тамашийна хабарш. Исбаьхьчу туьйране санна ладобгӀу кланта цо буьйцучу махках лаьцна долчу дийцаршка. Иза-м хинца тоххар цӀавирзина, оцу махкахъ вехаш ву, амма:

...Гум-Азехъ денанас дийцина

Туьйра ду хинца а дехаш.

Со, хӀетахъ сайн бабас Iехийна,

Хинца а ву цунах тешаш.

Кест-кестта нислора гӀалин урамашкахъ, Гапур а вевзий, цабевзарш бистхилар:

– Гапур, Дела реза хуьлда хьуна иштта иллеш дахарна! Керланиш дӀа хӀунда ца олу ахь?

– хоттура цара.

– Гапур, суна хъан керла илли ма хезира хъастага радио чохъ, – олуш нисбелча, цо цецволий хоттура:

– Муха-керла илли? Ас дла-м ца яздайтина уьш.

«Нохчо ву со, нохчо ву. Кхийй вала, нохчо, бохуш, хъалакхийна...», я, «Туфленийн клажоша цаьпцалгийн йиш локхуш...» иллийн дешнаш даладора тлаккха вукхара.

– Делан вазаллора ца яздина уьш-м ас! – карзахволура Гапур. – Цхъа кхиниг ву шуна церан автор, хинца уьш сан коча ма дахийталаш, – дехар а дора.

– Оьглаз ма эхахъа, Гапур, – генаваьлча а бур-бур деш схъавоглу Гапур те ван гертара со. – Хъан керла иллеш хаза лууш ма боху и цара, баккъал а и аз хъайчух тарделла.

Дахаррий, южаллий дуюхъ-дуюхъал хиттош, къаьсттина южаллах лаьцна хаттарш шена а, ешархошна а хъалхахиттош йолу байташ дукха ю Гапуран. Царах лаьцна хъаттича: – южаллин чаччамаш ю вайна гондахъа етталуш, вай хоьржуш. Имран, Хъамзат, Ваха, Хъасамби, кхиберш а цара лийци. Вайх хъалхара мила ву хууш дац. Тлаьхъ-тлаьхъа глайглане мукъамаш бен язлац-кх соьга, – олура.

Мел вехар-те, дахар дезаш?

Мел хьобшур-те латтанаш?

Мел ду-техъа дисна дезарш,

Янза йисна ойланаш?

Дагардаза дисна денош.

Со кхачаза стигланаш,

Синхъаам беш, генна кхийдарш,

Мел ду-техъа сан диснарш?

Хир буй-техъа, оила ювжош,

Къаьхъа-мерза безамаш?

Юьйре яре сатесина

Хир юй-техъа суьйренаш?

Амма дахаре безам члогла бара цуьнан. Шен юьртахъ, Мартанчохъ, юьстаха керт-ков ийцира Гапура, мукъа хан цигахъ яккха. Тхо, шен накъостий, цига дла а кхойкхуш, тхоьга кест-кестта вовшех марзо эцийта дагахъ ву ша, бохура цо.

– Гала юьтур ю ас, – олура, – наггахъ бен цига а ца вогуш. Юьртахъ ас мел члогла язйийр ю ца хаьа хьуна.

Ша кхалхале цхьа бутт хьалха члогла цомгаш хилира Гапур, больницехъ а Иллира. Цигара ара ма-велли, юха а балха волавелира.

– Гуттар члогла лазар деана, ша гатвелча, шен дерриге йозанаш хьоьга длао элира цо, – дийцира Гапуран хлусамнанас Мархас. – Хьоьл доггах царна тлехъ болх бийр болуш цхьа а хир воций хаьа шена, бохура.

Хлетохъ со дуюххъара шеквелира Гапурах, кхелхинчу тхан доттаглаша бинна «тешнабехк» иза ша а бан воллий-те аьлла. Со тлаьххъара иза волчу вьодуш ша лачу квартире хьалаболучу лами тлехъ масийттазза садаа сецира иза. Цул тлаьхъа деанчу деа-пхеа дийнахъ, юьхъ-бос мелла а тобелла хеталуш, хийцавелла а вара. Дог-ойла глеххъа айаелла а хеталора.

14-чу мартехъ дийнахъ сарралц цхьаьна дара тхо. Минкаилов Эльбрусан кабинет чохъ а Ийра, цхьана поэтан керла киншка юьйцуш. Сарахъ 5 сахът даьлча со телевидене ваха везаш вара. Ша волчу вогуш волуш Атаев Мовсар ву, цига длавоьллахъ Гапура соьга а аьлла, лифта хьалха дласакъаьстира тхо. Буса 8 сахът даьлча соьга телефон а тоьхна, шашшиь соьга хьоьжуш лаш хилар хаййтира суна Гапура.

Со балхахъ хъевелира. Эххар а, II-гла сахът доладелча мукъавелира со. Гапура юха а зле туьйхира соьга.

Сайчух тховса гуллакх ца хуьлу, хинца вайна хан а яьлла, кхана цхъаьнакхетар вай аьлла, бехказвелира со. Суна гушберг Бухан-юьрта бан беза беха некъ бара. Суо лашволчу квартире вахара со.

Луьйрана 5 сахът долуш телефонан горгали бекча, цхъа тамашийна, даго цхъаъ хьоьхуш санна, чам байра суна. Зене ваьлларг мила ву сайна ца хуьушехъ, со тешна вара билггал цхъа вуон болх хилла хиларх. Иза лабдул-Хъаьлим хиллера.

– Хьенех, – салам а ца луш, гийла элира цо, – иза длаваьлла...

Лов-в аьлла, дегле зуз хъаьдира, цо вуьйцург Гапур бен хуьлийла а дацара, амма дагна билггал иза хиларх теша ца лаьара.

– Мила?.. Мила ву длаваьлларг?.. – хаьттира ас, и ирча кхаъ тлеэца ца лууш, генаха мукъана а хир дац-те хлара аьлла, ойла а хьодуш коьрте.

– Гапур..., – кхин хлума а ца олуш длахадийра лабдул-Хъаьлима къамел.

Дикка лийра со сайна хезначух теша ца лууш. Арахъ серлаяьлча, балконан неI а йиллина, хлаваэ велира. Хлара глала, дерриге дуьне а цхъа дассаделла, хийра хетара, гондахъа гуш мел дерг цхъана а маьнехъ ца хетара.

Гапурца мел яьккхина хан дагалоьцура, цуьнан оьзда, самукъане забарш, цуьнца цхъаьна дласавахар, охашимма вовшашца вайн литературех, исторех лаьцна дина къамелаш, цхъацца хаттаршна тлехъ хилла къийсамаш а. Суна дагадоглуш, цхъана секундана а цунна оьглазвахар, дегабаамбар ца хилла сан даг чохъ. Ледара, осала хлума дезаш ма вацара Гапур, сох я кхечуьнах ишттаниг даьлла меттиг нисъелча, цхъанне

хала а ца хоътуьйтуш, и кхачамбацар хъахо а, цунах ларвалар хъеха а хъара цунна.

Телефонан горгали бийкира, иза поэт Ясаев Леча хиллера. «Бакъдуй суна хезнарг?» – аьлла, хьаттира цо. Тлаккха хьалхий-тлаьхий схьаётта йолийра телефонаш. Гапур кхалхар массарначул хьалха суна хуур ду аьлла хетта, цу хаамо дог ловжийна, муха, маца хилла и бохуш, хоьттура хлорамма а.

Тлаккха тезета дахара Гапуран юрта, Мартанчу. Цуьнан хлусамнене Мархе кадамбан тлеваха ца хлъттира со, сайн собарх суо вохарна кхоьруш.

Зорбанан цийнехь Гапур мел вевзинчара кадамаш бора соьга, ткъа тхан редакцехь-м баккъал а тезет дара. Умарова Асетций, Махмаева Маликиций а дара цуьнан вешин йижаршца санна мерза гергарло. Делкъе гуттар а тхо долчохь длаьхора Гапура.

Цхьа кира хан яьхьира оха цул тлаьхьа, хинцалц санна, тхан редакцехь, вовшийн хьийзош, забарш еш, охьа ца ховшуш.

Гапуран хиллачу кабинет чу ваха ца лууш хан а яьхьира, иштта цуьнан иллешка ла ца доггалуш а. Амма хууш ма-хиллара, виснарг ца йийча ца волу-кх, шен де тлекхаччалц.

Гапуран вашас Ганис арахийцира цуьнан хьалхара киншка – оьрсийн маттахь язйна сонеташ – иза кхелхина кхо бутт кхочучу хенахь. Цул тлаьхьа ас кечийна длаелла нохчийн яздархойн Союзе Гапуран драматургин а, стихийн, сонетийн а кхо киншка. Иштта Нохчийн Республикин араьхара зленийн, къоман политикин, зорбанан, хаамийн а Министерствос шен чохьта зорботохна тхан доттагичун Талхадов Хьамзатан гулар. Яздархойн Союзо арахийцира цуьнан шолгла киншка а. Оцу дерригено а дагна боккха хьаам бо суна, цушимма оццул сатийсина киншкаш эххар а зорбанехь араяларна, цу тле а Гапура соьга дина весет а кхочуш ма хуьлу. Тлаккха со юьхьклайн глур ву цушинна дуьхьал олий, ойла хуьлу сан.

Гапуран поэзи вайзаманан теш хилла юьсур ю нохчийн литературехь. Нохчийн халкъан евзаш йолчу исторехь уггаре чолхе, кхераме беана мур бу цо шен поэзехь а,

«Ас цкъа а ца яздо сайна цагинарш...»

Автор: Administrator

11.03.2019 06:51 - Обновлено 11.03.2019 06:53

драматургехъ а гайтинарг. Ша веха зама дика евзаш, кхузарчу хиламийн теш хилла волчу Гапуран стихашкахъ вайна го Нохчийчоьне, шен халкъе безамах, цунах доглазарх юьзна уьш хилар. Цуьнан кхолларалла – вайн заманан куьзга ду, ма-дарра аьлча, Нохчийчохъ хьалхий-тӀаьхий дӀабаханчу къизачу шина тӀеман, церан тӀаьхьалонийн куьзга. Оцу ирчачу хиламех а, иштта дахарх, даймахках, доттагӀаллах, безамах а лаяцна Алиев Гапура язйина байташ, дӀааьлла иллеш а нохчийн исбаьхьаллин дешан хазна тӀеюьзуш хир ду.

ДоттагӀаллин, безаман, гергарчийн уьйраш хедайо-кх южалло. ДӀаваха везаш хӀора а ву вайх. Амма со ценчу даггара хьогьу, Гапура санна, шех ала дика дош а, ша аьлла хьекъале, озда дош а дуьтуш, дӀа мел баханчех. Везачу Дала эхарт декъалдойла церан, царна тӀегӀур долчу вайн а!